

Ана Д. Сарвановић *
Универзитет у Београду, Учитељски факултет
Марија М. Павловић *
Универзитет у Београду, Учитељски факултет

МЕТОДИКА НАСТАВЕ ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ – ИЗАЗОВИ И МОГУЋНОСТИ У ВРЕМЕ ПАНДЕМИЈЕ

Апстракт: У уводном делу рада биће представљена концепција Методике наставе ликовне културе на Учитељском факултету у Београду као и изазови са којима смо се, као наставници овог предмета, суочили услед новонастале епидемиолошке ситуације изазване вирусом корона (SARS-Cov-2). Промене које су се догодиле на глобалном плану, промењен начин живота, комуницирања и школовања на свим нивоима, утицали су на то да наставу на Факултету прилагодимо тренутним епидемиолошким мерама и могућностима како би што боље припремили студенте за успешну реализацију наставе ликовне културе. Циљ истраживања је да испитивањем ставова студента о њиховом искуству у току методичке праксе на крају четврте године основних студија, утврдимо у којој мери смо успели да их оспособимо за ефикасну реализацију часова из предмета Ликовна култура. У испитивању су учествовали студенти Учитељског факултета у Београду који су реализовали завршну методичку праксу у складу са актуелним епидемиолошким мерама. Резултати истраживања ће обезбедити смернице за будућа промишљања и унапређења концепције нашег предмета.

Кључне речи: *методика наставе ликовне културе, методичка пракса, ликовна култура, пандемија, рефлексивни практичар.*

УВОД

У претходном периоду били смо сведоци ванредних околности које је покренула епидемија глобалних размера изазвана вирусом корона (SARS-Cov-2). Велике промене у свим сферама живота показале су да је нешто што је важило раније, у „нормалним околностима”, претрпело значајне измене, као и да ствари, праксе, навике, па и ми сами морамо да се мењамо и прилагођавамо из часа у час. Осим што ћемо представити концепцију предмета Методика

* ana.sarvanovic@uf.bg.ac.rs

* marija.pavlovic@uf.bg.ac.rs

наставе ликовне културе на Учитељском факултету Универзитета у Београду и основне идеје теорије о *рефлексивном практичару* Доналда Шона (Donald Schön), у раду ће бити описани изазови у факултетској и школској настави које је донела пандемија и начини на који смо покушали да на њих у ходу одреагујемо. Накнадно промишљање о реализованој настави представља рефлексiju (Schön, 1983), која има за циљ преиспитивање наше наставне праксе. Посебан допринос овој рефлексiji дају резултати истраживања којим смо испитивали ставове студената о њиховом искуству у току методичке праксе на крају четврте године основних студија, а које ћемо представити и анализирати даље у раду.

КОНЦЕПЦИЈА ПРЕДМЕТА МЕТОДИКА НАСТАВЕ ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ (МНЛК)

У оквиру четворогодишњих основних студија на Учитељском факултету у Београду, из области ликовних уметности студенти похађају три обавезна предмета: *Визуелне уметности* (ВУ)¹, једносеместрални предмет на другој години студија; *Методику наставе ликовне културе 1* (МНЛК 1), једносеместрални предмет на трећој години и *Методику наставе ликовне културе 2* (МНЛК 2), двосеместрални предмет на четвртој години студија. Једносеместрални предмети на другој и трећој години, као и први семестар предмета на четвртој години се реализују у виду предавања и вежби на факултету, док у другом семестру четврте године у оквиру МНЛК2 студенти одлазе у школу вежбаоницу² где самостално држе часове ликовне културе (методичке вежбе). Сва три предмета базирају се на отвореној структури програма који омогућава промене и прилагођавање садржаја унутар кључних области изучавања.

Предмети МНЛК 1 и МНЛК 2 чине јединствену методичку наставу ликовне културе. У оквиру предмета МНЛК1 студенти се упознају са стручно методичким и теоријскоуметничким садржајима који чине избор проблема из области визуелних уметности који су у директној вези с наставом у прва четири разреда основне школе. Прилагођени ликовни садржаји за рад са децом имају фокус на аспектима стварања и извођења и односе се на оне тех-

¹ Кључна концепција овог предмета јесте да се студенти кроз самостални рад упознају са више различитих ликовних области/техника/поступака/материјала. Практичним радом на различитим задацима они стичу искуство које им омогућава да разумеју саму природу визуелних уметности и стекну непосредна искуства у медијима и материјалима. Како ВУ нису у фокусу овог истраживања, у даљем тексту се нећемо детаљније бавити реализацијом овог предмета током пандемије.

² Школе вежбаонице нису специјализоване школе, већ редовне основне школе у којима студенти Учитељског факултета у договору са предметним наставником, директором школе и учитељима, држе испитне часове.

нике/поступке/материјале који су примењиви на млађем основношколском узрасту. На предмету МНЛК 2 студенти овладавају дидактичко-методичким аспектима визуелних уметности у раду са децом. На тај начин они стичу неопходна знања о стратегијама, техникама и методама за рад са децом млађег школског узраста на проблемима визуелних уметности. Уласком у учионицу, држећи испитне часове, студенти се суочавају са реалном школском ситуацијом и увиђају значај ликовног стварања и слободног изражавања за децу на том узрасту. Методичке вежбе у школи вежбаоници се одвијају у мањим групама (од око дванаест студената), унутар којих студенти имају могућност да виде и анализирају различите начине организације и вођења часа, чиме се обогаћује њихово практично искуство.

Свеукупан циљ МНЛК је да се студентима омогући да стекну знања која су им неопходна за рад у визуелним уметностима на млађем основношколском узрасту, како би као учитељи држали наставу уметности која ће ученицима обезбедити довољно простора да истражују, експериментишу, да долазе до оригиналних идеја и продуктивних способности (Хаџи Јованчић, 2012).

ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ МНЛК У ТОКУ ПАНДЕМИЈЕ КАО ВИД РЕФЛЕКСИВНЕ ПРАКСЕ

Начин на који радимо са студентима на поменутиим предметима најближи је ономе што се у теорији назива *рефлексивна пракса*. Сам концепт рефлексивне праксе може се пратити још од Џона Дјуија (Dewey, 1933), док је средином осамдесетих година XX века Доналд Шон (Schön, 1983; 1987; 1991) трагао за епистемологијом праксе која је својствена уметничким или интуитивним процесима које неки практичари³ користе када се нађу у несигурним, јединственим и тешко предвидивим ситуацијама.

„Процеси рада у уметности заснивају се на искуству које одликује и размишљање током процеса рада и размишљање о стеченом искуству. Стечено искуство је основ и полазна тачка за нова искуства. Онима који стварају уметност, такав процес рада је својствен и природан с обзиром да је то уједно и једини могући след ствари. Уједно претходна свест о самом процесу нити је потребна, нити се мора познавати. Међутим, да би се уметност предавала, овакви увиди су веома значајни. За наставнике је увид и свест о процесима настајања уметности од суштинског значаја” (Shon 1983, према Хаџи Јованчић, 2012: 76–77).

³ Шоново схватање рефлексивне праксе није уско везано за област образовања, већ је постављено доста широко. У каснијим издањима (1987; 1991) он се бавио начинима образовања рефлексивних практичара, док су се конкретном применом ове идеје у образовању будућих наставника бавили Расел и Манби (Russell & Munby, 1991; Russell, 2005).

Као наставници који се баве предавањем уметности у великој мери смо привржени не само ставовима Дјуија и Шона, већ и Ајзнера (Eisner, 1985; 1998) и других истомишљеника из области образовања, односно идеји да квалитетног наставника не одликује само поседовање знања и способност да примењује теорију већ умеће да буде рефлексиван и инвентиван у процесу наставе, да константно истражује себе самог, друге и сопствену праксу. Настава је жива и непредвидива ствар, а „[...] поучавање је толико сложено да се мора изнова смишљати у свакој новој лекцији и на сваком новом часу” (Vul-folk, Нјуз, Volkap, 2014: 32). Природа визуелних уметности је управо таква да је тешко у потпуности предвидети шта ће се десити на часовима ликовног, односно тешко их је уклопити у унапред постојеће категорије, теорије, правила или решења. Потребна је флексибилност практичара, односно наставника који је у сталном „дијалогу” са конкретном ситуацијом у односу на коју реагује, како док је у њој – *размишљање У акцији*, тако и након ње – *размишљање О акцији* (Schön, 1983). Отвореност за различите ситуације значи да се практичар упушта у једну врсту истраживачког експериментисања, где успех није увек загарантован. Напротив, неуспех је, као и успех, подједнако значајан у грађењу *репертоара* – колекције примера, слика, теорија, разумевања и акција, односно, „[...] целокупног претходног искуства практичара које му је доступно за разумевање и деловање” (Schön, 1983: 138). Уметничка способност (*artistry*) практичара се управо огледа у богатству репертоара који он уноси у нову, непознату ситуацију.

Рефлексивни практичар је „[...] спреман да закорачи у проблематичну ситуацију, да јој наметне оквир, да следи импликације овако успостављене дисциплине, а да ипак остане отворен за ’одговор’ саме ситуације” (Schön, 1983: 269). Захваљујући таквом приступу настави који се негује на МНЛК, пандемија изазвана новим вирусом корона (SARS-Cov-2) нас јесте затекла, али истовремено, уз све могуће изазове, навела да се суочимо са њима и да у односу на њих прилагођавамо сопствену праксу. Настава током ових ванредних околности се Шоновим језиком може описати управо као неизвесна, непредвидива и променљива ситуација, која захтева стална реструктурирања, преобликовања и рефлексiju од стране наставника. Промене су утицале на то да се током три претходна семестра измеђају различити облици наставе на Факултету, који ће овде бити укратко представљени.

Проглашење пандемије преклопило се са почетком летњег семестра 2019/20. године. Одржан је мали број практичних часова вежби и предавања на Факултету (МНЛК 1) и у школи вежбаоници (МНЛК 2), након чега је уследило проглашење ванредног стања, те је настава до краја семестра за све предмете била реализована онлајн. Стога, било је неопходно да се часови предавања МНЛК1 реализују преко постојећих дигиталних платформи, али и да се све оно што је садржај практичних вежби и непосредан рад у материјалима, као и сама вежбаоница, преформулише у ликовне задатке које ће студенти моћи да реализују код куће. Више објављених истраживања (Craig, Goold, Coldwell,

Mustard, 2008; Ebner, 2020) говоре о могућностима онлајн наставе на високошколским установама, међутим због практичне природе наших предмета само овај вид наставе није довољан.

Током академске 2020/21. године због актуелне епидемиолошке ситуације настава је могла да се одвија на Факултету али је морала да се реорганизује, те су се предавања и вежбе из МНЛК 1 и МНЛК 2 смењивали на седмичном нивоу, са дуплираним али значајно скраћеним часовима. Улазак студената у школу вежбаоницу је до самог почетка био неизвестан. Уз сагласност школе и званично одобрење *Градског завода за јавно здравље* града Београда, студенти су добили дозволу да држе испитне часове у школи. Ограничења која су нас тамо дочекала долазила су са једне стране од прописаних епидемиолошких мера, а са друге од промена које су се десиле у самој школи вежбаоници од почетка школске године. Епидемиолошке мере, које су довеле до низа промена унутар организације наставе у школи, подразумевале су: обавезну физичку дистанцу и обавезно придржавање мера превенције (обавезно ношење заштитних маски/визира, прање и дезинфекција руку); дозвољен боравак само једног студента који води час (без присуства других студената из групе) и једног предметног наставника; школски час у трајању од 30 минута; да су сва одељења била подељена у две групе које долазе у две смене; и забрану рада у паровима или групама. У даљем тексту ћемо описати на који начин смо настојали да савладамо наведене изазове.

За наставу ликовне културе временски оквири често представљају проблем, из разлога што је стваралачки процес временски непредвидив и пуно зависи од саме технике у којој се изводи, као и од свега што самом процесу стварања претходи (прикупљање информација, анализа, истраживање, посматрање, промишљање, упознавање са новим ликовним материјалима/техникама/алаткама и сл.). Сместити стваралачки чин, на било ком узрасту, у временске оквири је веома тешко и није у складу његовом природом. У контексту испитних часова ликовне културе често је и стандардних 45 минута мало да би се неки стваралачки процес привео крају или да би се дошло до крајњих производа. Додатно скраћивање на 30 минута само је још више отежало полагање и припремање испитних часова. Стога се у самом планирању пазило да се ученицима понуде оне ликовне технике које се изводе брже или да им се дају мањи захтеви у сложенијим техникама. Такође, од студената је тражено да се фокусирају на суштину, да током уводног дела часа са ученицима покрену само оне проблеме који су кључни за рад на одређеном ликовном задатку, остављајући њима више времена за стваралаштво. Неретко су студенти припремали више материјала код куће (свесни да то неће бити и будућа пракса у нормалним околностима), како би ученици могли одмах да приступе ликовном задатку.

Подељена одељења у две групе које долазе у две смене, представљала су проблем који се надовезао на тридесетоминутне часове, али изазвао и додатне компликације у планирању. Како нисмо желели да одустанемо од тежње да

студенти унутар своје групе искусе што више различитих часова, у школи вежбаоници су различите групе истог одељења морале да добију различите ликовне задатке. Сагледавање и анализирање различитих часова у контексту МНЛК јесте један од важних приоритета који доприноси богаћењу репертоара сваког студента, јер сваки појединачни испитни час представља индивидуални одговор студента на различито постављени ликовни проблем који нема унапред познато решење. Испоставило се да је давање различитих задатака било одличан терен за комбиновање техника и поступака, односно прилика да се различите ликовне активности повезују унутар једног одељења – једна половина ученика би истраживала ликовне материјале или започињала неки захтевнији ликовни процес, док би друга половина ученика употребљавала добијени материјал у новом контексту или настављала процес тамо где је прва група стала. Стога је успешност оваквог компромиса и за студенте и за наставнике била велика, уз значајну ману да су ученици често остајали искуствено ускраћени за један део ликовног процеса, као и да се нису сви ученици упознали са истим ликовним техникама/поступцима/материјалима.

Поменуто епидемиолошке мере и промене које су затекле студенте у току вежбаонице у летњем семестру 2020/21, остале су на снази и за време њихове Методичке праксе 2 (МП2) којом ћемо се бавити даље у овом истраживању. МП2 подразумева да студенти, на крају основних студија, самостално осмишљавају, организују и реализују наставу у школи из свих шест предмета уз надзор учитеља ментора, у трајању од четири недеље. МП2 у мајском термину 2021. године прва је пракса од почетка пандемије која се реализовала у школама, уз придржавање свих противепидемиолошких мера. Ово је била јединствена прилика да се утврди да ли је организација наставе МНЛК довела до успешне реализације праксе студената и у измењеним околностима. Због тога смо се определили за следећи *проблем истраживања*: Утврдити на који начин се одвијала МП2 у новонасталим околностима и у којој мери су студенти током ње успели да прилагоде наставу ликовне културе специфичним условима.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

Циљ спроведеног истраживања је да испитивањем ставова студента о њиховом искуству у току методичке праксе на крају основних студија, утврдимо у којој мери смо успели да их оспособимо за ефикасну реализацију часова из предмета Ликовна култура у различитим околностима. Из овако формулисаног циља проистекли су следећи *задачи истраживања*:

1. Утврдити у којој мери су промене у организацији наставе у основним школама и уведене епидемиолошке мере услед епидемиолошке ситуације изазване вирусом корона, утицале на реализацију методичке праксе 2 студента Учитељског факултета;

2. Испитати ставове студената о томе у којој мери сматрају да су стечено знање и искуство на предметима МНЛК 1 и МНЛК 2 успели да примене током МП2 и да ли сматрају да су оспособљени за ефикасну реализацију наставе ликовне културе у нормалним околностима.

Инструмент истраживања је упитник који је дат студентима на крају методичке праксе 2, односно након месец дана проведених у настави. У испитивању је учествовало 32 студента који су реализовали завршну методичку праксу током месеца маја 2021. и то у складу са тренутним епидемиолошким мерама. Подаци прикупљени током истраживања обрађени су квантитативно и квалитативно.

АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА

У складу са циљем истраживања, а то је да се утврди у којој мери смо успели да оспособимо студенте за ефикасну реализацију часова из предмета Ликовна култура у различитим околностима, као и у односу на дефинисане истраживачке задатке, у даљем тексту ћемо резултате структурисати у две целине: 1) утицај промена у организацији наставе у основним школама и уведених епидемиолошких мера на реализацију методичке праксе 2 студената Учитељског факултета, и 2) примена стеченог знања и искуства на МНЛК 1 и МНЛК 2 током методичке праксе 2 и оспособљеност студената за ефикасну реализацију наставе ликовне културе.

Утицај промена у организацији наставе у основним школама и уведених епидемиолошких мера на реализацију методичке праксе 2

Највећи број испитаника, односно 46,9% праксу је реализовало у другом разреду. У првом разреду је било на пракси њих 28,1%, у трећем разреду 18,8% и у четвртном разреду 6,2%, односно само два испитаника. Што се тиче броја часова које су успели да одрже у току веома специфичне ситуације услед увођења епидемиолошких мера и измена у распореду, највећи број испитаника (53,1%) је из предмета Ликовна култура одржао по четири часа, док су остали углавном одржали мањи број часова. Само шест испитаника (18,6%) је успело да реализује више од 4 часа, а највише 8. То се може повезати директно са изменама у распореду, јер је у многим основним школама одлучено да се часови ликовне културе ове школске године држе сваке друге недеље или једном недељно по један час, што је од 2. до 4. разреда дупло мање часова него у нормалним околностима (*Правилник о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања*, 2017).

Након утврђивања броја одржаних часова, занимало нас је у којим ликовним техникама су ученици радили на часовима ликовне културе у току праксе студената и да ли су на избор техника утицале специфичне пандемијске околности. Највише су биле заступљене сликарске технике (на 24 часа), затим цртачке (на 19 часова), вајарске технике дупло мање од сликарских (на 12 часова) и најмање часова из области графика (4 часа) и примењених уметности (2 часа). Иако стварање ликовних дела често представља један дуг процес који захтева време и значајно ангажовање ученика, на основу добијених резултата можемо претпоставити да су испитаници сматрали да ће ученици, поготово у овим специфичним околностима, бити у могућности да савладају пре сликарске и цртачке, односно *директне ликовне технике* (Хаџи-Јованчић, 2009), него вајарске, графичке и примењене (укључујући и уметничке занате) које захтевају веће припреме и рад у више фаза. Ипак, на питање: *Шта је највише утицало на Ваш избор ликовних техника?*, осам испитаника (25%) је рекло да је на њих највише утицала препорука учитеља ментора, затим скраћени часови седам испитаника (21,9%), па оперативни план шест испитаника (18,8%). Остатак испитаника (34,3%) је на ово питање дало веома разнолике одговоре: на избор ликовних техника је утицао мањи број часова него у нормалним околностима, предзнање ученика јер нису често радили ликовно услед тренутних услова рада у школама, жеља да пробају да раде у новим ликовним техникама и материјалима итд.

Може се закључити да су учитељи ментори, скраћени часови и оперативни планови имали велики утицај на студенте приликом одабира ликовних техника. Међутим, запажа се да су се учитељи прилагођавали околностима како би ученицима омогућили несметано одвијање часова, те да су њихови савети студентима били усмерени ка раду у техникама које се могу извести на скраћеним часовима и уз препоручену дистанцу.

С обзиром на то да је једна од епидемиолошких мера држање препоручене дистанце између ученика на часовима, занимало нас је да ли су те препоруке онемогућавале студенте да организују рад у групама или у паровима на часовима ликовне културе. Разумљиво, велики број испитаника (43,8%) је изјавио да због уведених мера није било могуће организовати овакве облике рада, већ само индивидуални дечји рад. Међутим, више од половине (56,3%) је рекло да су без обзира на препоручену дистанцу организовали рад у групама и/или паровима. Дакле, различити облици организације рада ученика, о којима се пуно говорило на предавањима и вежбама МНЛК, значајно су утицали на осмишљавање часова ликовне културе, односно на одлуку студента да ученици не раде само индивидуално. Значајан део испитаника (42,9%) од оних који су се придржавали препоручених епидемиолошких мера су индивидуалне радове ученика организовали на крају часа тако што су их спајали у једну целину, односно заједничку композицију. У току наставе анализирали смо пуно примера организације дечјих индивидуалних радова у заједничке 2Д и 3Д композиције, те нам резултати истраживања показују да су

студенти примењивали стечена знања у току праксе. Такав начин организације радова је примерен млађем основношколском узрасту, а показало се да је значајан и у ванредним околностима када је препоручено да деца раде индивидуално.

Већ смо помињали да су у току ове школске године часови скраћени на 30 минута, те да су се студенти доста прилагођавали оваквој ситуацији бирајући ликовне технике које не захтевају пуно времена за израду. Хтели смо да испитамо да ли су ученици успевали да заврше своје радове у овако кратком временском року и на који начин су студенти превазилазили тај проблем скраћених часова. Већина испитаника (62,5%) је одговорила да су ученици успевали да реализују задатке у току часа, али не увек и не сви. Значајно мањи број испитаника (28,1%) се изјаснио да су ученици у потпуности успевали да заврше ликовне задатке на часу, а најмањи број њих (9,4%) се изјаснио да ученици нису успевали да завршавају задатке за тако кратко време. Како би успели да се „изборе” са ситуацијом, испитаници на чијим часовима ученици нису успевали да реализују ликовне задатке, прибегавали су различитим решењима (имали су могућност да одаберу више понуђених одговора). Највећи део испитаника (43,8%) је користио време од одмора или од наредног часа да би ученици стигли да заврше своје радове. 31,3% испитаника је ученицима задавао да ликовне радове доврше код куће или у боравку и исти број испитаника је припремао део материјала код куће како би ученицима остало више времена за рад на самом часу. Неколико испитаника (21,9%) је спајало два или више часова ликовне културе у истом дану и исти проценат је скраћивао уводни разговор и разговор о радовима ученика. Њих 18,8% се изјаснило да су ученици настављали своје радове следеће недеље, на наредном часу ликовне културе. На основу наведених резултата, можемо закључити да је значајан број испитаника применио начине за прилагођавање датим околностима на које им је указано у току наставе из МНЛК. Навешћемо неке од тих препорука које су примењене у току праксе:

- Иако је разговор о теми/мотиву који ће се обрађивати изузетно битан део часа ликовне културе (Meager, 2012), у наметнутим оквирима, када је час скраћен, важно је извући и презентовати ученицима оно што је заиста значајно за њихов рад на ликовном задатку.
- Бити флексибилнији у временској организацији часова ликовне културе – уколико је ученицима за реализацију неког ликовног задатка потребно више времена, додати им време од одмора, наредног часа или спојити више часова ликовне културе;
- Организовати ликовне задатке да се раде у више фаза, тако да се једна фаза уради на једном часу, а наредна на другом, на пример наредне недеље (овај начин организације је поготово користан код техника које захтевају дужи период сушења и сл.);
- По потреби припремити нешто од материјала код куће и донети ученицима на час како би стигли да на време реализују задатке.

На почетку школске године је из епидемиолошких разлога уведена још једна значајна промена која је свакако утицала на рад студента на пракси, а то је подела одељења на две групе које похађају наставу у различито време. Стога нас је интересовало на који начин су студенти за време праксе организовали рад ученика у подељеним групама. Већина испитаника (59,4%) је изјавила да су ученици увек имали исте ликовне задатке у обе одељенске групе, мањи број (21,9%) је истакао да су некад имали исте ликовне задатке, а некад различите, док се 12,5% испитаника изјаснило да су ученици увек имали различите ликовне задатке. Остали (6,2%) нису имали подељена одељења. На основу датих образложења, дошли смо до закључака да највећи број студената верује да је важно да сва деца једног одељења прођу на часовима ликовне културе исте садржаје и да раде у истим ликовним техникама и материјалима. Издвојимо неке од њихових ставова:

- *Ученици имају ликовно једном недељно, али у обе групе, тако да зато стоји 8 часова. Ипак, било је важно да обе групе раде исто;*
- *Групе раде исте задатке, како једна група не би пропустила оно што је радила друга група и обрнуто;*
- *Свака група је радила исто, једној групи сам упутства давала ја, а другој учитељица.*

Један део испитаника је такође давао ученицима исте задатке због препоруке учитеља ментора. Остали су давали различите задатке из више разлога: како би од радова ученика добијених у одвојеним групама правили заједничке композиције, како би реализовали часове на пракси из више ликовних области занемарујући то што деца неће проћи кроз иста искуства и тако даље. Може се закључити да су студенти у новонасталом контексту на различите начине промишљали о подели задатака, у зависности од тога шта им је био приоритет да постигну у току праксе. Подела различитих задатака за ученике током МП2 се може разумети и као последица искуства из вежбаонице, у којој су приоритети наставника – да студенти стекну више искуства – били стављени изнад једног од значајних циљева наставе ликовне културе, а то је да сви ученици прођу кроз исте садржаје. У контексту измењеног рада у школи, одлука студената да дају различите задатке различитим групама истог одељења, такође је оправдана, јер им је то помогло да успешно реализују праксу са више различитих припрема часова.

На питање да опишу како су организовали часове ликовне културе за ученике који су похађали наставу онлајн, с обзиром да је ове школске године и то било омогућено, већина испитаника (93,8%) се изјаснила да нису имали ученике који су похађали онлајн наставу. Они који су имали (6,2%) су давали деци да раде исте задатке као деца која су пратила наставу у школи.

Примена знања и искуства стечених на МНЛК 1 и МНЛК 2 и оспособљеност студената за ефикасну реализацију наставе ликовне културе

Како бисмо сазнали у којој мери студенти сматрају да су стечено знање и искуство на предавањима, вежбама и у вежбаоници, успели да примене током МП2, проверили смо њихове ставове и добили охрабрујуће податке. Половина испитаника је указала да је успела да примени стечена знања у потпуности, незнатно мањи број (46,9%) је рекао да јесте успео, али не у потпуности и само један испитаник је навео да је неодлучан. Иако су многи студенти навели да би часови ликовне културе овако били планирани и реализовани и у нормалним условима, као и да би на исти начин поучавали ученике новим ликовним техникама, неки су истакли и потешкоће које су их спречавале да примене стечена знања у потпуности. Навешћемо неке од ставова испитаника о овом питању, а који нам могу дати смернице за даља промишљања о што бољем прилагођавању наставе ванредним околностима:

- *Трудила сам се да применим разноврсне технике за једну тему, али временски није било могуће;*
- *Волела бих да сам имала прилику да се посветим у већој мери самом уводу у технику и демонстрацији. Такође, да разговор и мотивација буду још темељнији како би се ученицима још више приближио садржај часа;*
- *Сматрам да би све било много лакше, али детаљније, да часови трају 45 минута. Више различитих могућности, и управо оно што сам научила, могла бих да применим у нормалним условима;*
- *Због актуелне епидемиолошке ситуације нисам била у прилици да реализујем све часове које сам планирала, а самим тим и применим сво дотадашње стечено знање;*
- *Час траје јако кратко, све мора да се убрза;*
- *Сматрам да бисмо знање и искуство које смо стекли могли у потпуности да применимо када би били услови наставе регуларни јер би онда имали више времена за реализацију часова;*
- *Сматрам да ме је ова методика најбоље припремила за ову праксу, најмање сам имала дилема и стресова око организације, иако морам да додам да је за потребе наставе ликовне културе неопходно више од 30 минута по часу.*

Охрабрујући утисак су оставили и подаци добијени на основу последњег питања у упитнику: *У којој мери сматрате да сте, након студија на Учитељском факултету, оспособљени за ефикасну реализацију наставе ликовне културе у нормалним околностима?* Велики број испитаника (87,5%) верује да је

оспособљен за ефикасну реализацију наставе ликовне културе и у нормалним околностима. Ипак, морамо истаћи да одговоре на ово питање можемо сагледати само као претпоставке испитаника, а чија ће истинитост моћи да се испитује тек након што исти испитаници одрже наставу у нормалним околностима, када се за то буду стекли услови.

ЗАКЉУЧАК

Можемо закључити да су се студенти на овогодишњој мајској МП2 приликом планирања часова ликовне културе у значајној мери водили усвојеним садржајима и наведеним препорукама на МНЛК. Они студенти који су се придржавали епидемиолошких мера – држања дистанце међу ученицима, успевали су у великом броју да дечје индивидуалне радове организују у заједничке композиције. Овај начин организације дечјих радова су често примењивали и када су давали ученицима истог одељења различите задатке, што је такође одраз усвојених садржаја на нашим предметима. Проблем скраћених часова који је смањивао могућност да ученици у потпуности реализују ликовне задатке, студенти су решавали на различите начине који су у великој мери биле форме организације наставе понуђене на МНЛК. Добили смо и ставове студената по питању њихове оспособљености да спроводе ефикасну наставу из предмета Ликовна култура. Сматрајући у великом броју да су у току МП2 успешно применили стечена знања из МНЛК и да су добро припремљени да држе наставу из ликовне културе и у нормалним условима, можемо бити задовољни настојањима да садржаје МНЛК прилагодимо специфичним околностима. Дакле, резултати овог истраживања нам пружају смернице за даље унапређење концепције предмета Методике наставе ликовне културе на Учитељском факултету у Београду.

Време које је обележила пандемија изазвана корона вирусом нам је више него икада потврдило колико настава може да буде непредвидива и колико је важно да је у ходу промишљамо и мењамо. Понашајући се као рефлексивни практичари, *дозволили смо себи да будемо збуњени* (Schön, 1983: 67) и да из другачије перспективе посматрамо своју наставну праксу, како бисмо то пренели и на студенте – будуће рефлексивне практичаре. Циљеви образовања за наставу уметности на Учитељском факултету у Београду ће се и даље развијати тако да студентима дају довољна знања да се снађу у различитим условима, а уважавајући природу уметности, контекст времена, развојне потребе и способности деце узраста од 7 до 11 година.

Литература

- Craig, A., Goold, A., Coldwell, J. & Mustard, J. (2008). Perceptions of Roles and Responsibilities in Online Learning: A Case Study. *Interdisciplinary Journal of E-Learning and Learning Objects*, 4(1), 205–223.
- Dewey, J. (1933). *How We Think*. New York: D. C. Heath.
- Ebner, N. (2020). 'Next Week, You Will Teach Your Courses Online': A Reassuring Introduction to Pandemic Pedagogy. Retrieved March 10, 2020 from the World Wide Web <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3552124>.
- Eisner, E. W. (1985). *The Art of Educational Evaluation. A personal view*. Barcombe: Falmer.
- Eisner, E. W. (1998). *The Enlightened Eye. Qualitative inquiry and the enhancement of educational practice*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Meager, N. (2012). *Belair: Best Practice. Teaching Art: Ages 7–11*. London: Collins Educational.
- Russell, T. (2005). Can reflective practice be taught?. *Reflective Practice*, 6(2), 199–204. DOI 10.1080/14623940500105833.
- Russell, T. & Munby, H. (1991). Reframing. The role of experience in developing teachers' professional knowledge. In D. A. Schön (ed.): *The Reflective Turn. Case studies in and on educational practice* (164–187). New York: Teachers College Press.
- Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books.
- Schön, D. A. (1987). *Educating the Reflective Practitioner: Toward a New Design for Teaching and Learning in the Professions*. San Francisco: Jossey-Bass Inc.
- Schön, D. A. (1991). *The Reflective Turn. Case studies in and on educational practice*. New York: Teachers College Press.
- Vulfolk, A., Нјуз, М. и Волкар, В. (2014). *Психологија и образовању*. Београд: Clio.
- Правилник о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања* (2017). Просветни гласник, Службени гласник Републике Србије, бр. 2/2017.
- Хаџи Јованчић, Н. (2012). *Уметност у општем образовању: Функције и приступи настави*. Београд: Учитељски факултет – Klett.
- Хаџи-Јованчић, Н. (2009). *Визуелне уметности за младе: Од идеје до дела*. Београд: Klett.

Ana D. Sarvanović

University of Belgrade, Teacher Education Faculty

Marija M. Pavlović

University of Belgrade, Teacher Education Faculty

METHODOLOGY OF TEACHING VISUAL ARTS – CHALLENGES AND OPPORTUNITIES DURING A PANDEMIC

Summary

In the introduction of this paper, the concept of Methodology of teaching visual arts at the Teacher Education Faculty in Belgrade will be presented, as well as the challenges we faced as teachers of this subject due to the new epidemiological situation caused by coronavirus (SARS-Cov-2). The changes that have taken place in a global field, changed the way of life, communication, and schooling at all levels, have influenced us to adapt our teaching at the faculty to current epidemiological measures and possibilities in order to better prepare students for successful teaching of visual arts. This research aims to examine the students' attitudes about their experience during the methodological practice at the end of the fourth year of undergraduate studies, to determine the extent to which we managed to educate them for efficient realization of visual arts classes. Students of Teacher Education Faculty in Belgrade, who realized the final methodical practice following the current epidemiological measures participated in this examination. The results of the research will provide guidelines for future reflections and improvements in the conception of our subject.

Keywords: *methodology of teaching visual arts, methodical practice, visual art education, pandemic, reflective practitioner.*